

Šindelář, Pavel

[Havlíček, Jakub. Cesty božstev: otázky interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku]

Religio. 2012, vol. 20, iss. 1, pp. 140-142

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125411>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

zužitkované pri interpretácii dejinných faktov.

Autor zasadzuje fenomén akulturácie hinduizmu v českom okultizme do širších zemepisných kontextov nielen v rovine historických kontaktov a konfrontácií jednotlivých náboženských a spirituálnych smerov Európy, Ameriky a indického subkontinentu, ale aj v rovine vtedajšieho diskurzu, prostredníctvom ktorého boli v euroatlanticom svete indické filozofie na jednej strane chápané a na strane druhej i tlmočené. Preto istotne neprekvapí, že sa Fujda venuje alternatíve k „tradičnému náboženstvu“ obligátne počnúc úkazom Vivékánandovej misie na „Západe“, cez hnutia, ktorých odkaz rezonuje naprieč viacerými krajinami (spomeňme najmä teosofiu a Helenu Blavatskú), až po české variácie, akým bolo učenie Františka Čupra alebo Českej školy kresťanskej mystiky.

Pre túto recenziu však nie je dôležité vyratúvať všetky školy, smery a učenia, ktorými sa autor zaoberal, ale skôr poukázať na ponúknuté závery. A práve pointa Fuldovho úsilia nás ešte raz zaujme, pretože sa naostatok znovu potvrdí, že zvolená téma vonkoncom nie je prvoplánovou záležitosťou autora posadnutého dejinami českého okultizmu na prelome predminulého a minulého storočia, ale je najlepším indikátorom, ba priam nárazníkom obrovských sociálnych a dejinných premien religiozity a chápania „nadprirodzena“ v súvislosti s akulturáciou „hinduizmu“. Ako zhŕňa vzťah medzi okultizmom a „hinduizmom“ sám autor: „Byl to právě okultismus, protože okultismus byl ideálním výrazem detradicionalizované moderní spirituality, a byly to inspirace Indie a hinduismus, protože (a) právě Indie a hinduismus se do zorného pole Evropy dostaly v důsledku modernizačními změnami umožněné kolonizace a protože (b) v koloniální situaci se ustavil – na straně kolonistů stejně jako kolonizovaných – diskurz o hinduismu odpovídající potřebám a ideálům moderny poněkud analogickým způsobem jako moderní detradicionalizovaná spiritualita. Byla to jedinečná konstelace, která umožnila okultismu a „hinduismu“ vzájemné setkání a prolnutí, aniž by se okul-

tisté a „hinduisté“ museli fyzicky setkat“ (s. 295).

Lenže okultizmus nebol len jedinečným médiom, cez ktorý sa vo viac či menej skreslených podobách pretavili myšlienky „hinduizmu“ do nášho prostredia. Okultizmus bol aj bez akulturácie hinduizmu výborným indikátorom nástupu éry modernej religiozity so všetkými sprievodnými javmi, ktoré Fujda vo svojej knihe opisuje a pomenúva. Zdá sa, že racionalizácia, narábanie s poznatkami modernej vedy pre argumentačné účely duchovných učení či vzostup individuálneho vykonávania náboženskej praxe a interpretácie náboženských ideí sú javy, o ktorých nepíše len Milan Fujda, ale každodennosť miliónov z nás robí deň čo deň nové a nové zápisy do pomyslenej kroniky dejin modernej religiozity.

MATEJ KARÁSEK

Jakub Havlíček, Cesty božstev: Otázky interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku,

**Brno:
Masarykova univerzita 2011,
223 s.
ISBN 978-80-210-5563-6.**

„Šintoismus je původním náboženstvím Japonska a po dlouhá staletí představuje určující prvek identity japonského národa.“ Pokud by se toto tvrzení objevilo řeckněme v přijímacích zkouškách na vysokou školu s možností souhlasit či nesouhlasit s ním, většina sečtělých či dobře připravených studentů by jistě zatrhla možnost „ano, souhlasím“. V tom by je zřejmě podpořila i naprostá většina jejich středoškolských pedagogů či rodičů s dostatečným humanitním rozhledem. Pokud by však přijímací testy sestavoval Jakub Havlíček, odpověď by byla pravděpodobně „ne, nesouhlasím“ nebo

možná „tvrzení má příliš mnoho problematických momentů, než aby s ním bylo možné souhlasit“.

Co je to šintoismus? Nejedná se o umělý konstrukt západních pozorovatelů japonské reality, podobně jako tomu je například v případě Indie a hinduismu? Lze vůbec o šintó, neboli „cestě *kami*“, hovořit jako o „náboženství“? Nakolik je tento fenomén původní, ať už tuto charakteristiku chápeme z hlediska prostorového nebo z hlediska časového? Jde opravdu o určující prvek japonské kolektivní identity, nebo spíše o intelektuálně politický projekt, který se v Japonsku objevil až v souvislosti s obdobným moderním projektem japonského národa před pouhými 150 lety? Zamyšlení nad uvedenými pochybnostmi a pokus o jejich systematický rozbor přináší nová kniha Jakuba Havlíčka *Cesty božstev: Otázky interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku*.

Tato kniha brněnského religionisty a japanologa Havlíčka je shrnutím jeho dosavadního výzkumu a průnikem tří témat, která tvoří hlavní oblasti jeho odborného zájmu: teoretické otázky studia náboženství, vztah náboženství a nacionalismu a specifická problematika japonské svatyně Jasukuni. Text knihy přímo vychází z autorovy disertační práce obhajované v roce 2009 na Ústavu religionistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Jednotlivá témata knihy zároveň autor rozpracoval v příspěvcích do odborných časopisů (Jakub Havlíček, „Religion, Politics and National Identity in Modern Japan: Examining the Issue of Yasukuni Shrine“, *Religio: Revue pro religionistiku* 17/1, 2009, 57-74) i v několika různě zaměřených sbornících (id., „Případ svatyně Jasukuni: ‚Náboženské‘ a ‚sekulární‘ v dějinách moderního Japonska“, in: Dušan Lužný – David Václavík a kol., *Individualizace náboženství a identity: Poznámky k současné sociologii náboženství*, Praha: Malvern 2010, 302-339; id., „Šintó: ‚Cesta kami‘ v perspektivách vědeckého bádání“, in: Dušan Vávra – Pavel Šindelář [eds.], *Náboženství Číny a Japonska: Sborník statí*, Brno: Masarykova univerzita 2011, 254-288).

Jasukuni mondai – případ tokijské svatyně Jasukuni, její historie i nacionální a poli-

tické vášně, které se kolem ní soustřeďují – Havlíčkovi slouží jako odrazový můstek pro mnohem obecnější a hlubší analýzu konceptu japonského národa, národní identity a jejího náboženského obsahu a vůbec nejdůležitější pro analýzu možností výzkumu těchto jevů v soudobé religionistice. Autor se zajímá o proměny a reflexe konceptu náboženství vyskytujícího se sice v japonské společnosti, ale vycházejícího z moderního evropského myšlenkového prostředí. V konkrétním, ale zároveň i komplexním případě ukotvená analýza teoretických problémů působí sympaticky a zároveň přináší značná očekávání. Proto je určitým zklamáním, že případ svatyně Jasukuni nakonec slouží spíše jen jako ilustrace autorem na počátku textu vykonstruovaných pravidel „religionistického diskurzu“ než jako terén, v němž je ověřována platnost a funkčnost jednotlivých stavebních prvků postupně budované teoretické konstrukce.

Kniha je rozdělena na tři celky, které na sebe logicky navazují a postupují směrem od obecných definic a vymezení přes konkrétní problémy výzkumu japonské kultury a společnosti až k samotné problematice zmíněné tokijské svatyně, jejího specifického celostátního významu a její role v japonské historii a politice. Vzhledem k nevelkému rozsahu práce (166 stran textu) však poměr jejich jednotlivých částí působí celkem nevyváženě. Nejdelší kapitolou knihy je totiž samotný úvod (57 stran). Název „Výzkumné otázky, klíčové pojmy a teoreticko-metodologický rámec“ je přitom výmluvný. Jedná se o zevrubný úvod do autorova chápání vědního oboru religionistiky coby kritické sociální vědy o náboženství. Havlíček se odvolává na potřebu jednoznačného definování terminologie a metodologie, které by mělo předcházet jakémukoliv dílčímu výzkumu. Přestože je jeho úvod přehledný a konzistentní, působí dojmem samostatného celku spíše pedagogického charakteru a je s ohledem na zaměření knihy a její rozsah neúměrně zbytně. Výmluvným faktem je, že celou obsahlou úvodní kapitolu uzavírá vlastní samostatný závěr (s. 74-76). Metodologicky se práce odvolává zejména na pojetí Jonathana Z. Smithe, který náboženství chápe jako analytickou

kategorii utvářenou v kontextu západní (euroamerické) civilizace (s. 28-29, 34), a posouvá tento přístup až k etnocentricky problematickému pojetí Bensona Salera, který prosazuje ohledávání kulturně vzdálených obrysů náboženství na základě jejich rodové podobnosti s jevy, s nimiž jsme obeznámeni v naší vlastní kultuře (s. 61).

Druhá a zároveň nejkratší kapitola pojednává o konstrukci obrazu náboženství Japonska coby „vědecké imaginaci“. Věnuje se nejprve konstrukci konceptu „šintó“ v díle H. Byrona Earharta, Karla Wenera a Thomase P. Kasulise. Dále pokračuje kritikou obecné kategorie „japonského náboženství“ opět u Earharta, v díle Josepha M. Kitagawy i u japonského křesťana skrývajícího se za pseudonymem Isaiah Ben-Dasan. Výběr analyzovaných autorů slouží Havlíčkovi především ke kritice metodologických nedostatků obou konceptů, avšak s výjimkou jeho vlastních námitek se čtenáři nedostává informací o alternativních pohledech na problematiku (zmínění autoři jistě nereprezentují soudobý japanologický mainstream) a až na obskurního Ben-Dasana chybí zastoupení badatelů z domácího japonského prostředí.

Třetí, závěrečná část knihy je věnována analýze samotného „případu Jasukuni“. Shrnuje dějiny této svatyně v kontextu historického vývoje moderního japonského národa a budování moderního japonského státu. Zdroj ideových východisek současných proponentů národoveckého kultu vázícího se k této svatyni i jeho politických křídél autor nachází zejména u ideologického konstrukturu tzv. státního šintó rozvíjeného od reformu Meidži po konec 2. světové války. Kořeny této nacionálně-náboženské ideologie jsou sledovány ještě hlouběji do historie až k nativistickým myšlenkovým proudům feudálního období Tokugawského šógunátu. Značný prostor je zde věnován kultu předků, jeho roli a původnosti v předmoderní japonské kultuře. Kriticky je zhodnocena kontinuita nacionálního sentimentu v předválečné a poválečné japonské společnosti, již západní elity dlouho přehlížely, ale jejíž vliv na současnou kulturní a politickou identitu země je stále silný. Tato poslední část knihy je velmi hutným, informačně nabitým

a dynamickým textem, který bohužel příliš brzy dospívá do své cílové rovinky, kde čtenář zůstává opuštěn se smutným pocitem, že mu autor něco dluží. V závěru knihy by se naskýtal prostor pro postupné shrnutí závěrů plynoucích z provedeného výzkumu japonské společnosti na půdorysu komplexního, velmi aktuálního problému, jenž balancuje mezi státní náboženskou institucí, intimním rodinným kultem předků, mezinárodní politikou i jedinečným výrazem japonské národní identity. Autor však místo toho nabízí ne příliš důkladně vyargumentované východisko „zde-tam-kdekoli“ (s. 179-180), které si opět vypůjčil od svého oblíbeného Jonathana Z. Smithe, ale které již systematicky neaplikuje na zkoumanou problematiku. Pointa celého příběhu „vědecké imaginace“ případu Jasukuni se tím poněkud vytrácí. Přesto lze konstatovat, že Jakub Havlíček otevřel svou knižní prvotinou inspirující a v našem prostředí opomíjené téma a pokusil se přitom uchopit problematiku náboženství východní Asie novým způsobem – způsobem, který úspěšně překonává i ve vysokoškolském prostředí stále zažitě schematické představy o Japoncích, Číňanech, Korejcích a dalších národech vyznávajících své šintoismy, taoismy, konfucianismy a lidová náboženství.

PAVEL ŠINDELÁŘ

Richard Madsen, Democracy's Dharma: Religious Renaissance and Political Development in Taiwan,

**Berkeley et al.: University of
California Press 2007,
xxvi + 191 p.
ISBN 978-0-520-25228-8.**

The revocation of martial law in 1987 not only triggered rapid democratisation but also, for the first time, put the article 13 of